

retické a informatívne poznatky. Výrobcovia im okamžite ponúkli najnovšie projekty, diadaktické pomôcky a postupy, ktoré môžu hneď aplikovať vo svojej každodennej pedagogickej praxi. Aj keď treba konštatovať, že výskumné tímy, výtvarní pedagógovia, učitelia a ďalšie inštitúcie školského systému pôsobia v oveľa lepších materiálnych podmienkach ako sú u nás, jedna skutočnosť celkom určite platí – nie je to iba o materiál-

nych hodnotách. Je to o vnútornej motivácii a ambícii jednotlivca, o vzdelávaní a starostlivosti o svoj ďalší odborný a profesionálny vývoj. Je to o prijímaní každej novej skúsenosti s rešpektom a toleranciou. A to znamená byť otvorený voči všetkým novým podnetom.

Božena Šupšáková, členka NAEA

Zelina, M.: Alternatívne školstvo. Bratislava : Iris, 2000. 255 s.

Publikácia je určená predovšetkým študentom učiteľských odborov, učiteľom, ale svojim spracovaním oslovuje podstatne širší okruh záujemcov o otázky výchovy a vzdelávania.

Aj keď problematika alternatívnych škôl v súčasnosti už nie je témou celkom novou, stále vyvoláva značný záujem verejnosti. Komplexnejší pohľad na uvedenú problematiku mali slovenskí čitatelia doposiaľ možnosť získať zo starších publikácií, napr. M. Zelinu a B. Kosovej, ale predovšetkým z publikácií českého pôvodu (F. Singuleho, J. Průchu, K. Rýdla, D. Hrdličkovej). Väčšina spomínaných prác venuje dominantnú pozornosť „klasickým reformným školám“, ktoré vznikli v 1. polovici 20. storočia. Kniha M. Zelinu sa svojou formou aj obsahom vymyká doterajšej ponuke. Zo štýlu písania je zrejmé, že otázky pluralizácie školstva nie sú pre autora len akademickou témou, ale v knihe sa premieta jeho osobné zaujatie a bohaté skúsenosti zo „strastiplnej cesty“ formovania týchto škôl na Slovensku po roku 1989. Dlhoročné kontakty s učiteľmi alternatívnych škôl, ale aj znalosť posto-

jov a názorov pracovníkov ich nadriadených orgánov i práca v tímoch, ktoré riešili koncepčné otázky nášho školstva, mu pomáhajú získať k uvedenej problematike potrebný nadhľad a zaujať trpezlivý postoj. Z hľadiska obsahu dáva autor v knihe popri tradičných reformných školách „netradičný“ priestor aj novším pedagogickým koncepciám, prístupom a metódam. Možno polemizovať o vhodnosti zaradenia tohto obsahu pod názov Alternatívne školstvo. Autor však v publikácii svoje stanovisko zdôvodňuje a čitatelia, ktorým je kniha určená, určite ocenia šírku prezentácie alternatívnych prístupov. Významným prínosom knihy je aj sumarizácia najnovších údajov o výsledkoch výskumov tohto typu škôl u nás aj vo svete, ako aj aktuálne informácie o alternatívnych školách existujúcich na Slovensku.

Úvodná časť knihy je venovaná charakteristike vzniku alternatívnych škôl, pojmovému vymedzeniu a problematike klasifikácie týchto škôl.

V úvodnej kapitole autor približuje podmienky a proces vzniku alternatívnych škôl na Slovensku v kontexte politických zmien.

Ich vznik bol predovšetkým reakciou na autoritatívnosť riadenia a uniformitu škôl, bol snahou o slobodnejšie vyjadrenie identity žiakov i učiteľov a o citlivejšiu reflexiu osobných aj spoločenských potrieb.

Ďalej autor vymedzuje pojem alternatívne školstvo. Prezentuje a analyzuje definície rôznych autorov a sám sumarizuje systémové znaky a zmeny, ktorými sa alternatívna škola odlišuje od tradičnej.

V kapitole Delenie alternatívnych škôl približuje možné prístupy k tejto problematike, vychádzajúce z rôznych kritérií, a ilustruje ich triedením u niektorých autorov (J. Průcha, B. Kosová, M. Bertrand, R. E. Koetzsch, E. Petlák). Sám navrhuje spôsob zaradovania alternatívnych škôl do piatich oblastí: I. reflektívno-predvedecká, II. pragmaticko-behaviorálna, III. kognitívno-scientistická, IV. humanisticko-personalistická a V. multimediálne teórie.

Z didaktických dôvodov však autor vo svojej práci nepostupuje podľa kľúča jednotlivých teórií edukácie, ale na prezentáciu alternatívnych škôl zvolil kritérium časové.

Do prvej skupiny sú zaradené školy, ktoré vznikli v prvej polovici 20. storočia. Patria sem predovšetkým tie, ktoré sa rozvíjali v rámci širokého hnutia novej výchovy v 20. a 30. rokoch. Aj keď ich vývin prerušil nástup totalitných režimov (fašizmus a prosovietska orientácia štátov východnej Európy), po 2. svetovej vojne boli opäť oživené a stali sa inšpiráciou aj na vznik ďalších alternatívnych škôl. Autor približuje čitateľovi najznámejšie z reformných výchovných a vzdelávacích systémov, a to waldorfskú školu, systém M. Montessoriovej, modernú školu C. Freineta, Jenský plán P. Peterzona a Daltonskú školu H. Parkhurstovej, ktoré sa do Európy rozšírila z USA.

Druhá skupina prezentovaných alternatívnych škôl sa svojím vznikom viaže k dru-

hej polovici 20. storočia. Ich prehľad tvorí najrozsiahlejšiu časť publikácie. Autor v nej uvádza nielen ucelené výchovné a vzdelávacie systémy, ale aj netradičné vyučovacie metódy a postupy. Všíma si predovšetkým tie, ktoré získali v poslednom desaťročí na Slovensku určitú popularitu, ktoré korešpondujú s niektorými základnými myšlienkami reformnej pedagogiky, ale uvádza aj prístupy, ktoré využívajú súčasný stav rozvoja technických prostriedkov a možností ich uplatnenia v škole. V tejto súvislosti približuje aj významné psychologické a pedagogické teórie, ktoré ovplyvnili hlavné prúdy smerovania alternatívneho školstva v tomto období.

Takmer symbolicky začína autor túto časť knihy charakteristikou Rogesovej koncepcie Person Centred Education – výchovy sústredenej na osobnosť. Dominujúcim znakom väčšiny alternatívnych pokusov u nás je práve úsilie o zmenu vzťahu učiteľ – žiak smerom k zmene tradične direktívnej pozície učiteľa. Okrem hlavných princípov P-C-P uvádza autor na ilustráciu aj opis a skúsenosti z realizácie modelu rogersovskej školy v Tate v Maďarsku.

Ďalším relatívne komplexne rozpracovaným a u nás populárnym projektom alternatívnej školy je koncept integrovaného tematického vyučovania amerických autoriek S. J. Kovalikovej a K. D. Olsenovej. Popri základných východiskách tejto koncepcie nájdeme v publikácii stručnú charakteristiku stratégie a metód vyučovania, postupu tvorby obsahu vzdelávania a požiadaviek na vytvorenie „mozgovo kompatibilného prostredia“, to znamená optimálneho prostredia pre proces učenia.

Pôvodný slovenský je prezentovaný systém vyučovania s uzavretým cyklom od autorov A. Dribňáka, M. Blaška a P. Marka z Košíc, kde sa už niekoľko rokov experimentálne overuje na vyučovacích

hodinách fyziky na gymnáziu.

Autor podáva aj stručný opis Zsolnayovej alternatívnej školy, ktorej model sa v zúženej podobe, a to prostredníctvom jazykovo-vého, literárneho a komunikatívneho programu NYIK, realizoval na niektorých školách s vyučovacím jazykom maďarským na južnom Slovensku.

S vyučovaním cudzích jazykov súvisí aj prezentovaný prístup využívajúci prvky sugescie a relaxácie – sugestológia G. Lozanova.

Miron Zelina je známy širokej verejnosti ako presvedčený zástanca uplatňovania princípov humanistickej psychológie v školskej praxi. Oblasťou, ktorej v súvislosti s humanistickým dôrazom na rozvoj špecificky ľudských čŕt venuje autor vo svojich prácach dominantnú pozornosť, je tvorivosť. Dokladom tohto snaženia je aj syntetizujúci model tvorivo-humanistickej výchovy, ktorú v spoluautorstve s M. Zelinovou publikoval roku 1994. Tento systém, ako aj metódy tvorivého riešenia problémov (Gordona, Povilejku, Nadlera, inventika manželov Fustierovcov či vlastná heuristická metóda DITOR) sú v publikácii súčasťou prehľadu aktuálnych alternatívnych prístupov k výchove a vzdelávaniu.

Autor predstavuje čitateľovi aj svoju víziu škôl „emocionálnej inteligencie“, postavených na špeciálnych edukačných programoch, ktoré by rozvíjaním emocionálnych a sociálnych spôsobilostí žiakov pomohli čeliť znepokojujúcemu nárastu sociálne patologických javov v spoločnosti. Predpokladom vzniku škôl tohto typu je vytvorenie priestoru na citovú výchovu v rámci vyučovania jednotlivých predmetov a celkovo komplexnejší prístup k riešeniu tohto problému.

Ďalšia skupina alternatívnych prístupov využíva moderné vyučovacie technológie, ktoré sa rozvíjajú v nadväznosti na dynamický vývin kybernetiky a multimediálnych ko-

munikačných a informačných prostriedkov. Od Skinnerovho programovaného učenia sa autor dostáva k charakteristike technologických prístupov vo vzdelávaní a v súvislosti s nimi aj k využitiu teórie systémov v tejto oblasti. Sumarizuje základné princípy hypermediálneho vzdelávania a uvádza niektoré príklady ich konkrétnej aplikácie v praxi, napr. projekt „Bubbles“ (Severné Írsko) či „Eve“ (Veľká Británia, Holandsko). Perspektívnym trendom medzi modernými alternatívnymi prístupmi je virtuálne či dištančné vzdelávanie, ktoré sa rozširuje s rýchlou sa rozvíjajúcimi možnosťami internetu. Zatiaľ sa viac dotýka vzdelávania dospelých, ale už aj na Slovensku sa v rámci projektu Infovek predpokladá výrazné rozšírenie zapojenia aj základných a stredných škôl na internet.

Od opisu alternatívnych pedagogických systémov a netradičných prístupov vo vzdelávaní prešiel autor v záverečnej časti knihy k ich vzájomnej komparácii a hodnoteniu na základe výsledkov doterajších výskumov. Za východisko porovnávania zvolil sumár znakov, ktoré sú pre väčšinu alternatívnych škôl charakteristické. Od nich pristupuje k problematike identifikácie odlišností, ktorú možno uskutočňovať z rôznych hľadísk. Kritériami delenia môže byť napr. šírka systémových zmien, orientácia na rozvoj osobnosti žiaka alebo predovšetkým na jeho výkon, dôraz na výchovu umením, kognitívne alebo mimokognitívne aspekty osobnosti, otvorenosť školy, podiel kreativity, chápanie disciplíny či spôsoby hodnotenia žiakov.

Vzhľadom na fakt, že alternatívne školstvo vznikalo ako reakcia na niektoré nedostatky tradičnej školy, sa, pochopiteľne vynára aj otázka, ktoré typy škôl sú efektívnejšie, ktoré dosahujú optimálne výsledky. Autor zdôrazňuje potrebu riešenia tejto otázky, ale na druhej strane aj problematiku hodnotenia výsledkov pôsobenia jednotli-

vých typov škôl. Zložitosť je daná množstvom faktorov, ktoré efektívnosť škôl ovplyvňujú. S tým súvisia ťažkosti pri určovaní a definovaní kritérií, podľa ktorých by mala byť efektívnosť školy posudzovaná, a stanovovanie vhodných indikátorov na vyhodnocovanie kvality. Autor tu spomína faktory efektívnosti uvádzané J. Prúchom či ukazovatele efektívnosti podľa I. Tureka.

Dôležitou pripomienkou je konštatovanie, že pohľad na výsledky škôl neovplyvňuje len vedecká evalvácia, ale aj „povesť“ školy daná skúsenosťami a dojmami širšej verejnosti, či „meno“ školy, ktoré sa vytváralo prostredníctvom cieľavedomej propagácie. Čitateľ má možnosť oboznámiť sa s existujúcimi názormi na niektoré typy alternatívnych škôl, ktoré vznikli aj na základe vplyvu uvedených zdrojov informácií.

V poslednej kapitole autor zhromaždil doterajšie výsledky slovenských aj zahraničných výskumov, ktoré boli zamerané na porovnanie alternatívnych a tradičných škôl. Prezентuje výskumy orientované na zisťovanie niektorých čiastkových efektov výchovno-vzdelávacej práce škôl (napr. sociálnu klímu, úroveň tvorivosti žiakov), ale aj metaanalýzy výskumov, ktoré sledovali väčšie množstvo premenných.

V závere autor rekapituluje zistené pozitívne výsledky alternatívnych škôl, medzi ktoré patrí napr. pozitívna sociálna klíma, vyššie sebahodnotenie detí, zvedavosť, a predovšetkým zdôrazňuje signály o vyššej úrovni tvorivosti žiakov týchto škôl. Práve vytváranie podmienok na rozvoj kreativity, ktorá je „mostom“ medzi kognitívnou a non-kognitívnou stránkou osobnosti, by malo byť podľa M. Zelínu prvoradé pri uskutočňovaní skutočnej alternatívy k tradičnej škole.

Na tomto mieste autor ešte raz zdôrazňuje význam seriózných vedeckých výskumov, ktoré by dokázali dostatočne objektívne presvedčiť o prednostiach či negatívach jednotlivých typov škôl a výsledky ktorých by bolo možné použiť ako presvedčivý argument, ovplyvňujúci rozširovanie alebo redukciu alternatívnych prístupov v školách.

Knihu dopĺňajú dva užitočné dodatky. Prvý obsahuje prehľad alternatívnych škôl a iných pedagogických inovácií, ktoré na Slovensku od roku 1989 postupne vznikali. Druhým je Deklarácia o slobode a zodpovednosti vo výchove a vzdelávaní v Slovenskej republike, ktorú vydalo Združenie pre podporu alternatívnych programov vo výchove a vzdelávaní v Banskej Bystrici roku 1999.

V prácach Mirona Zelinu rezonuje snaha odpovedať na otázku, o aké vzdelanie nám vlastne na prahu nového tisícročia ide, aké vzdelanie je potrebné pre život spoločnosti aj pre naplnenie životných perspektív každého jednotlivca. S tým bezprostredne súvisí aj otázka, akou cestou tento cieľ dosiahnuť. Kniha Alternatívne školstvo je príspevkom k riešeniu tohto problému a predovšetkým impulzom na diskusiu, lebo názory na túto tému zďaleka nie sú jednotné. Kniha je aj výzvou k tomu, aby sa alternatívne školstvo nechápalo len ako povinný dôkaz, ktorý má presvedčať o demokracii na Slovensku, ale ako dôležitý zdroj poznania, ktoré môže posunúť riešenie koncepčných problémov celého nášho školstva správnym smerom. V súčasnom stave riešenia podoby slovenského školstva je tento podnet nanajvyššie dôležitý.

Helena Hrubíšková